

Алена СВЕЧНІКАВА

Як граніўся «алмаз» — стагоддзе галоўнай бібліятэкі Беларусі

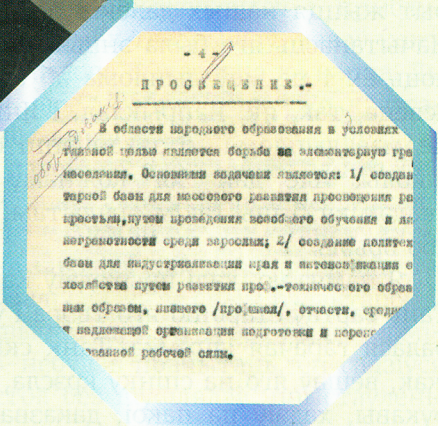
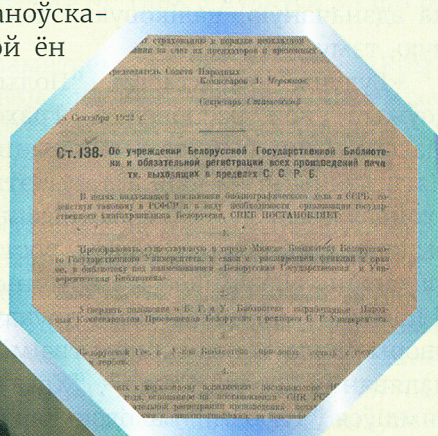
Большая частка гісторыі галоўнай бібліятэкі нашай краіны звязана з драматычным, трагічным XX стагоддзем. Гэта цяпер мы дзівімся маштабу і арыгінальнасці сучаснага будынка Нацыянальнай бібліятэкі і не ўспамінаем, як усё пачыналася. А ўмовы былі няпростыя: толькі што адбылася Кастрычніцкая рэвалюцыя, скончылася Першая сусветная вайна і германская акупацыя, частка беларускіх зямель адышла Польшчы па Рыжскаму мірнаму дагавору 1921 г. Людскія страты не паддаваліся падліку! Але трэба было выжываць, малядой краіне былі патрэбныя добрыя спецыялісты, а вялікая колькасць дарослых людзей, як сведчаць тагачасныя дакументы, была непісьменнай.

Дзяржаву не пабудоваць без ведаў, а веды сканцэнтраваныя ў кнігах. Таму пачалі актыўна развіваць сістэму адукацыі і яе падмурак — бібліятэкі.

Роўна сто гадоў таму бібліятэка Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта была ператворана ў Беларускаю дзяржаўную і ўніверсітэцкую бібліятэку, і ўсе тыпаграфіі і літаграфіі рэспублікі сталі дасы-

лаць сюды па два экзэмпляры выдадзеных кніг. Так пачаў расці фонд, які тады налічваў 60 тыс. адзінак захоўвання, а ў наш час змяшчае каля 10,5 млн адзінак — друкаваных і рукапісных кніг, часопісаў, газет, мікракопій друкаваных выданняў, электронных дакументаў, дыскаў і пласцінак. Кожны год фонд бібліятэкі павялічваецца на 250 тыс. адзінак, але сховішча «алмазу ведаў» разлічана на 14 млн кніг і іншых матэрыялаў, таму да верхняй мяжы яшчэ далёка.

Калі ўсё толькі пачыналася, кіраўніцтву бібліятэкі трэба было вырашыць мноства задач: арганізаваць новыя аддзелы — ідэалагічныя (марксізму і савецкага будаўніцтва) і этнічныя (польскі, яўрэйскі і інш.), знайсці кампетэнтных супрацоўнікаў. Як бачна з запіскі загадчыка Беларускай дзяржаўнай і ўніверсітэцкай бібліятэкі І. Сіманюскага, з якой ён





звярнуўся да праўлення БДУ ў 1923 г., не хапала бібліятэкараў, якія б скончылі семінарыю ці хаця б курсы. Але ж адразу кіраўніцтва ўзяло курс на ўдасканаленне працы, развіццё бібліятэкі і навукова-бібліяграфічнай дзейнасці. Першы рэктар БДУ, вядомы гісторык-славіст У. І. Пічэта, цалкам падтрымаў ініцыятыву І. Сіманюскага і адзначыў, што курсы бібліятэкараў вельмі патрэбныя.

Неўзабаве бібліятэка атрымала свой першы будынак: ёй перадалі памяшканні царкоўна-археалагічнага музея на вуліцы Захар'еўскай, спраектаванага архітэктарамі В. І. Струевым і І. А. Фаміным у 1913 годзе (у той год святкавалі 300-годдзе дынастыі Раманавых, таму будынак называюць Юбілейным домам). Ён цудам ацалеў у гады Вялікай Айчыннай вайны, яго адрас: праспект Незалежнасці, 26.

У 1926 г. змяніўся статус установы: яна аддзялілася ад універсітэта і пачала называцца Беларускай дзяржаўнай бібліятэкай. Яе фонд налічваў 300 тыс. экзэмпляраў.

У 1920-х гадах з'явіліся філіялы Дзяржаўнай бібліятэкі ў буйных беларускіх гарадах — Віцебску, Гомелі, Магілёве. А мінскі філіял пры Доме ўрада з цягам часу стаў Прэзідэнцкай бібліятэкай Рэспублікі Беларусь.



Трэба адзначыць, што супрацоўнікам бібліятэкі ўдалося сабраць вялікую калекцыю кніг па беларусазнаўстве. Аснову гэтага збору склала асабістая бібліятэка выдатнага вучонага-славіста, мовазнаўца Я.Ф. Карскага, які падарыў універсітэцкай бібліятэцы тысячы навуковых прац айчынных і замежных вучоных па этнаграфіі і славяназнаўстве. І ў другой палове 20-х гадоў мінулага стагоддзя Беларуска дзяржаўная бібліятэка ўжо мела некалькі аддзелаў: беларускі і яўрэйскі, медыцынскі і прыродазнаўчы, а таксама аддзел савецкага будаўніцтва. Мелася і сховішча старадрукаў. Працавала тут і кніжная палата, якая вяла ўлік усіх выданняў, якія друкаваліся ў рэспубліцы.

Кніжны фонд усё павялічваўся, патрабаваліся новыя памяшканні, і на сваё дзесяцігоддзе бібліятэка атрымала цудоўны падарунак — канструктывісцкі будынак, створаны выпускніком Вышэйшых мастацка-тэхнічных майстэрняў, архітэктарам Г. Л. Лаўровым. На першапачатковым чарцяжы бачна, што Дзяржаўная бібліятэка імя У. І. Леніна павінна была мець яшчэ і вялікае кнігасховішча. Але не ўсе планы атрымалася здзейсніць.

Многія мінчане з настальгіяй успамінаюць Ленінку, якая размяшчалася на Чырвонаармейскай вуліцы. Надзвычай удалае месца — у самым цэнтры, і ўсім жыхарам горада было зручна дабірацца да яе. Колькі тут працавала студэнтаў, спецыялістаў, вучоных! Колькі дыпломных работ і дысертацый тут напісана! Кадры старых кінахронік сведчаць, што чытальныя залы былі запоўнены заўсёды.

Калі на нашы землі прыйшла Другая сусветная вайна і Мінск быў амаль цалкам разбураны, ад бібліятэкі застаўся толькі будынак: абсталяванне было знішчана, бібліятэчны фонд моцна пацярпеў — з двух мільёнаў адзінак захоўвання засталася каля 320 тысяч.

Напрыканцы 1980-х гадоў быў распрацаваны праект новага будынка для сховішча ведаў. Але татальныя сацыяльна-палітычныя змены адклалі ажыццяўленне амбіцыйных планаў на пачатак XXI стагоддзя. Ажыццяўленне праекта архітэктараў М. К. Вінаградава і В. У. Крамарэнкі пачалося ў 2002 г., а ў 2006 г. сталіца атрымала сваю архітэктурную візітоўку — выразны знак, які цяпер асацыіруецца з Мінскам. Уся Беларусь прымала ўдзел у будаўніцтве — хто непасрэдна як будаўнік, а хто як мецэнат.

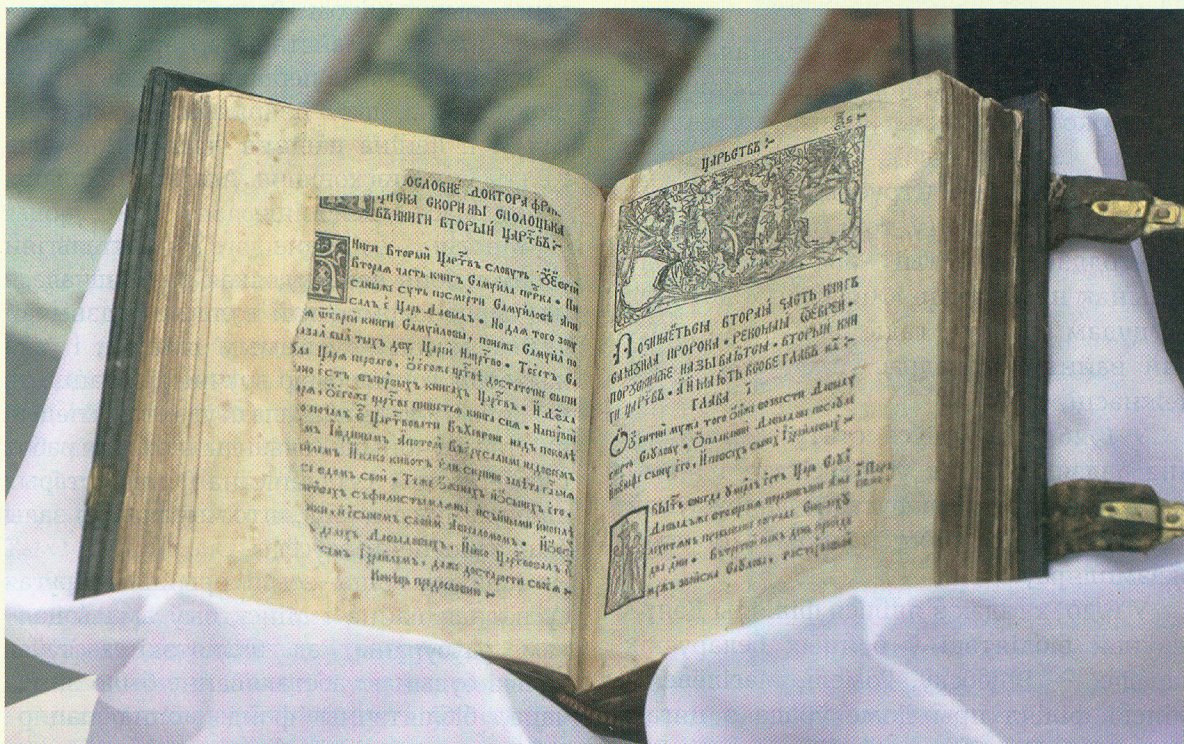
Будаўніцтва такога спецыялізаванага аб'екта мае свае складанасці: канструкцыя павінна быць надзвычай устойлівай, захоўваць цяпло і пастаянную тэмпературу. Шкляны ромбакубаактаэдр прынята называць «алмазам», але ён не толькі «алмаз», але і «тэрмас»: падтрымлівае патрэбныя ўмовы асабліва мікраклімат і тэмпературны рэжым (18–21 °С пры 50–60% вільготнасці). «Алмаз», ці, правільней кажучы, «брыльянт» (мінерал, які ўжо апрацаваны), моцны і ўстойлівы, таму што стаіць на пятнаццаціметровым фундаменце, які можа вытрымліваць землятрусцы інтэнсіў-

насцю ў 6 балаў па шкале Рыхтэра. Будынак вагой каля 270 тыс. тон разлічаны на працяглую эксплуатацыю — 500 гадоў.

У працэсе будоўлі ўпершыню ў такіх маштабах у рэспубліцы было прыменена спайдэрнае шкленне — тэхналогія, якая абумовіла знешні выгляд будынка (дарэчы, шкло трыплекс — трохслойнае, вельмі надзейнае); упершыню прыменены пустацельныя фундаменты з цвёрдым арміраваннем; было распрацавана новае поліўрэтановае ахоўнае пакрыццё «Полібетанокс», прыдуманая высокая канструкцыя апалубачнай сістэмы і г.д. Інавацыйнымі з'яўляюцца і медыяфасады — як дызайнерскі прыём і як рэкламна-камунікацыйны сродак. Ноччу рознакаляровыя агні медыяфасадаў бібліятэкі бачны нават з космасу.

Архітэктары і галоўны інжынер будаўніцтва Л. М. Шохіна былі ўзнагароджаны Дзяржаўнай прэміяй Рэспублікі Беларусь.

Архітэктурная навацыя ўвайшла ў спіс самых арыгінальных будынкаў свету, а бібліятэка стала буйным сацыякультурным цэнтрам са шматлікімі функцыямі — адукацыйнай, навуковай, выхаваўчай,



Біблія Ф. Скарыны. Чатыры Кнігі Царстваў. Прага. 1518. Фота К. Дробава



Скрутак Паморскі стараверскі. XIX ст. Фота К. Дробава

рэкрэацыйнай і нават палітычнай. Невыпадкова генеральны дырэктар Нацыянальнай бібліятэкі А. Ю. Кніжнікава ахарактарызавала ўстанову як інфармацыйны цэнтр рэспубліканскага і міжнароднага значэння.

Сёння фонды Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі (НББ) налічваюць больш за 9,8 млн асобнікаў і з'яўляюцца ўніверсальнымі па змесце. Яны ўключаюць друкаваныя выданні, рукапісы, мікракопіі дакументаў, электронныя і іншыя матэрыялы, створаныя як у Беларусі, так і за мяжой, больш чым на 80 мовах. Асаблівую каштоўнасць уяўляе паўмільённая калекцыя нацыянальных дакументаў (беларусістыкі) — выданняў, якія выйшлі на тэрыторыі Беларусі і за яе межамі на беларускай мове. Тут захоўваюцца першыя выданні класікаў беларускай літаратуры: В. Дуніна-Марцінкевіча, Ф. Багушэвіча, Я. Купалы, Я. Коласа, М. Багдановіча і інш. Шэраг факсімільных выданняў рэдкіх старажытных кніг: спадчына Францыска Скарыны (21 том), Баркулабайскі летапіс, Полацкае Евангелле і г.д.

Інфармацыйныя рэсурсы Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі — адны з найбольш багатых і поўных у краіне. Фарміраванне фондаў ажыццяўляецца з 1921 г. Аснову склалі каштоўныя кніжныя калекцыі манастырскіх і царкоўных бібліятэк, бібліятэк гімназій, асабістыя зборы акадэміка Я. Ф. Карскага і прафесара Н. А. Янчука па беларусазнаўстве, этнаграфіі і літаратуры; прафесара К. Я. Грота па славяназнаўстве; прафесара К. К. Случэўскага па праве; П. Карнілава па гісторыі і беларусазнаўстве, а таксама дарункі найбуйнейшых бібліятэк Масквы і Пецярбурга.

З моманту заснавання бібліятэка стала атрымліваць два абавязковыя бясплатныя асобнікі беларускіх выданняў і адзін абавязковы бясплатны асобнік выданняў, якія выходзілі ў СССР (РФ) да сакавіка 1995 г. Нацыянальная бібліятэка Беларусі таксама з'яўляецца дэпазітарыем матэрыялаў ААН і іншых міжнародных арганізацый.

Назапашаны бібліятэкай найбагацейшы фонд пастаянна папаўняецца як за кошт абавязковага асобніка ўсёй дакументнай прадукцыі, якая выдаецца на

тэрыторыі Беларусі, так і шляхам закупаў, падпісак, міжнароднага дакументаабмену, падарункаў. Штогадовы прырост фондаў НББ складае ў сярэднім 250 тыс. экз.

Асноўная частка фондаў размешчана на 10 паверхах фондасховішча.

Звыш паўмільёна экзэмпляраў знаходзіцца ў фондах адкрытага доступу, у падсобных фондах чытальных залаў.

Электронныя рэсурсы даступныя з аўтаматызаваных месцаў у НББ, частка — праз інтэрнэт. Напрыклад, цікавы інтэрнэт-праект «Кніга Беларусі XIV–XVIII стагоддзяў» дазваляе кожнаму ахвочаму пагартыць старонкі старадрукаў і дакрануцца да гісторыі.

У бібліятэцы пастаянна праводзяцца рэспубліканскія і міжнародныя канферэнцыі, фестывалі, масавыя святы, сустрэчы з дзеячамі культуры. Шмат робіцца для выгоды гараджан: тут дзейнічае

прастора калектыўнага супрацоўніцтва — каворкінг, дзе ладзяцца групавыя адукацыйныя і культурна-асветніцкія мерапрыемствы, працуе фізкультурна-аздараўленчы комплекс з трэнажорнай залай і саўнай, рэстаран «Мегаполіс», кафэ, Музей кнігі і інш. Дзеці гуляюць і атрымліваюць новыя веды ў дзіцячым пакоі, аматары мастацтва наведваюць цікавыя выставы (маецца 11 экспазіцыйных лакацый), палітыкі цэняць камфартабельныя залы для правядзення міжнародных перамоў. Тысячы наведвальнікаў убачылі горад з аглядных пляцовак. Мінск з вышыні птушынага палёту — гэта надойга запамінаецца!

Нацыянальная бібліятэка святкуе сваё стагоддзе. Яна перажыла ўсе радасці і нястачы разам з нашай краінай.

Роўна сто гадоў

яна захоўвае культурную спадчыну, трансфармуецца і развіваецца.

Доўгага жыцця ёй! Любім і ганарымся.

